

Haşim Nahit Erbil'in Kaleminden Millî Mücadele Yılları

Veysel ERGİN*

Özet

Kültür tarihimizde son zamanlarda yapılan çalışmalar, birçok alanda eser veren unutulmuş değerleri birer birer ortaya çıkarmaktadır. Bir Türkmen aydını olan Haşim Nahit de, tek kişilik bir kalem ordusu gibi, değişik alanlarda verdiği eserlerle günümüze kalmayı başarabilmiştir. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde yaşamış olan Haşim Nahit Erbil'in hayatı, sanatı ve fikirleri; devrin edebiyat tarihinin hem oluşumuna hem de anlaşılmasına kaynaklık edebilecek zenginliktedir.

İkinci Meşrutiyet karışıklığının yaşandığı bir dönemde Türkiye'ye gelen Nahit Erbil, birkaç yıl sonra, Balkan Savaşlarının acılarına şahit olur. Trakya'da yapılan Yunan zulmünü, hikâye ve makaleleriyle kayıt altına alır. Birinci Dünya Savaşının acılarını ise, Çanakkale cephesi ve geride kalan kadınların fedakârlıkları yönüyle ele alır.

Milletimizin varoluş mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı, Anadolu insanının fedakârlığı ve acıları bakımından Haşim Nahit'in eserlerinde yer alır. Savaşın son yıllarında Avrupa'da başlayan diplomatik süreçte, devrinin tanığı Nahit Erbil'in kalemine sığacağı sığacağına yansır. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın tutumuyla ilgili yaşananlar ile dönemin Osmanlı ve Türk diplomatlarının gayretleri, yaşananların tarihi öneminin anlaşılması amacıyla, Haşim Nahit'in tespit ve tahlilleri eşliğinde verilmiştir.

Bu çalışma; öncesi ve sonrasıyla, Millî Mücadele yıllarını, Haşim Nahit Erbil'in hayatı ve eserleri tanıklığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Millî Mücadele yılları, Haşim Nahit'in hayatı ve eserleri, Savaşların acıları.

Years of the National Struggle In the Aspect of Hashim Nahid Erbil

Abstract

Lately of studies in cultural history, which works in many areas one at a time reveals the forgotten values. Hashim Nahid is a Turkmen intellectual, the one-man army, like a pen, the works in various fields was able to stay in the present. Republic of Turkey, who lived in the Ottoman Empire during the process of Hashim Nahid Erbil's life, art and ideas, and the understanding of the formation of the transfer and it has been the history of literature.

Nahid Erbil came to Turkey in a period of the Second Constitutional confusion after a few years, will witness the suffering of the Balkan Wars. The persecution of the Greek (in West) Thrace, stories and articles are recorded. The suffering of the First World War, the Dardanelles, and the remaining facade is discussed in terms of women's sacrifices.

War of the struggle for existence of our nation, the aspect of sacrifice and sorrow of the Anatolian people is reflected in Hashim Nahid's works. Later when the war began in Europe in diplomatic terms, the transfer of heat of the moment a witness item is reflected in Nahid Erbil. The experiences of Britain and France in particular attitude to the Ottoman and Turkish diplomats' efforts, in order to understand the importance of what happened in history, are accompanied by Hashim Nahid's detection and analysis.

This study, before and after the years of the National Struggle, seeks to assess the witness's life and works of Hashim Nahid Erbil.

Key Words: Years of the National Struggle, Hashim Nahid's life and works, Sorrows of wars.

* Dr., MEB, Kırıkkale Kızılırmak Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, veysel@hotmail.com

Giriş

Kültür tarihimizde büyük hizmetleri olan nice insan, nefes alma sırasını savdıktan sonra, bu toprağın bağına öylesine sınıyor ki onları hatırlayan bile pek çıkmıyor. Hele bu şahıslar, tek kişilik bir kalem ordusu gibi, birçok alanla meşgul olmak zorunda kaldığı için belli bir alanda sivrilememiş veya dönemin fikrî ve siyasî havasına ters düşmüşse, yeni nesillerin onları tanınması adeta imkânsızlaşıyor.

Aslında edebiyat tarihinin daha ziyade zirvelerle uğraşması, her şeyin bir sınırlama dâhilinde olmasının ortaya çıkardığı gerekliliktir. Ancak zirvelerin yakınlarında duranlardan söz edilirken bazen gölgede kalanlar oluyor. Onların da müstakil araştırmalara konu olması lazımdır. Neyse ki kültür ve edebiyat tarihimize ait çalışmalar çoğaldıkça, toplu değerlendirmelere girememiş nice olay ve şahıs kadrosuyla tanışma bahtiyarlığına erişiyoruz. İşte Haşim Nahit Erbil de, yakın zamanda tamamlanan ilmî bir çalışmayla (Ergin, 2013), zamanın tozlu rafları arasında unutulup gitmekten kurtulmuştur. Bu yazı; Haşim Nahit Erbil'in hayatı ve eserlerinden hareketle, Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyetin ilanına uzanan felaketlerle dolu süreçte, Millî Mücadele yıllarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Osmanlı Devletinin Son Dönemleri ve Haşim Nahit

Haşim Nahit; Hicri 1297'de (1880) Irak Vilayetine bağlı Erbil karyesinde, Hademat-ı Mülkiye müstahdemi Mustafa Ebubekir Efendi ile Erbil eşrafından bir ailenin kızı olan Hatice Hanım'ın üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelir. Hırçınlıklarla dolu çocukluk yıllarını ve heyecanlı fitratının mahsulü gençlik dönemini Erbil'de geçiren Haşim Nahit; Emlak-ı Hümayun'daki görevi dolayısıyla, 25 kanun-ı evvel (Aralık) 1322'de (1906) İstanbul'a gelir (Ergin, 2013, s.19-61).

Haşim Nahit'i İstanbul'a tayine zorlayan asıl etken; ruhunu ve lisanını yakan duygu ve düşüncelerini olgunlaştırıp başka insanlarla da paylaşabilmek arzusudur. Gerek "*aliyyülâlâ*" dereceyle tamamladığı Hukuk eğitimi gerekse İstanbul'a geldiğinde hazır bulduğu kültürel çevre, ondaki "*düşünen ve araştıran*" fitratı daha da kamçılıydı. Öyle ki İstanbul'a geldiğinde, yaşadığı çevredeki aydınların "*Divan Edebiyatı*"na daha fazla kıymet vermesi; Arapça ve Farsçası hayli ileri seviyede olan Haşim Nahit'in kalemini cesaretlendirmekteydi. Nitekim Nahit Erbil'in, hukukçu ve memur kimliğinden ziyade neşriyatının öne çıkması; farklı fikirlerini her ortamda kararlılıkla savunan kültür adamı kimliğinden kaynaklanmaktadır.

Nahit Erbil'in Türkiye'ye geldiği bu dönem, Osmanlı'nın -Avrupa'dan esen soğuk rüzgârlarla-hazan yaprakları gibi savrulduğu yıllarıdır. Günümüz Türkiye'sini şekillendirecek köklü değişimlerin yaşandığı bu dönemde, 23 Temmuz 1908'den itibaren Osmanlı Devleti haritası hızla küçülmüş ve 31 Mart vakası gibi kanlı bir gövde gösterisinin yapılması talihsizliğini yaşamıştır. 1909-1920 arasındaki 5 seçim ve ortalama 6 ayda bir hükümet değişikliği süreci; Trablusgarp savaşıyla (1911) başlayıp Balkan Savaşları (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Millî Mücadele (1919-1922) gibi, hemen hemen her evden en az bir şehidin çıktığı kanlı bir harp silsilesi yaşanması sonucunda gelen bir rejim değişikliğiyle (*Cumhuriyet*) noktalanmıştır (Uğraş, 2008, s.45-47/163-166).

Bu sancılı dönemin canlı tanığı Haşim Nahit; Çatalca'dan gelen top seslerinin yankısı altında kaleme aldığı "*Türkiye İçin Necat ve İtilâ Yolları*" adlı kitabında, Osmanlı'nın kurtuluşu adına düşündüğü tekliflerini, ayrıntılı tahliller eşliğinde sıralar. "*Annem, şerefim, hayatım Türkiye!*" hitabıyla başladığı eserinde, bu tehlike karşısında ve bundan sonraki hayatı boyunca takınacağı tavrı da açıkça ortaya koyar: "*Türkiye; senin aşk ve nefretinle meşhûn ve taşkın kalbimin dudaklarımda sayhalara kalb olan heyecanını söylemek için sana geldim Türkiye! ...*

Ah, ben bu sükûtu çoktan hissetmiş ve inlemişim. Bu bozuk maneviyat ve ahlâk ile er geç sükût edeceğimizi çoktan hissetmiş ve inlemişim. ...Milleti kurtarmaktan başka bir gaye-i emelim yoktur. Mesele, milletin halâsına taallûk ediyor. Fikrin münakaşası haricinde hiç kimseye -ne derlerse- hiçbir cevap vermeyeceğim. ...Türkiye, senin evlâdın olan bizler, hakikat-ı azamî görmez ve seni kurtarmaya azim etmezsek hep beraber mahvolacağız." (Haşim Nahit, 1915/1, Giriş kısmı, s.D-R)

Osmanlı Topraklarında Büyük Yangın: Balkan ve Birinci Dünya Savaşları

Erbil; Reşit Paşa'nın "*Türkiye'nin tekâmülünü, Avrupa medeniyeti mahsulü kurumların taklidine bağlaması*" ve Mithat Paşa ile İttihat ve Terakkinin de "*medeniyeti tetkik eden amilleri araştırmak yerine, Avrupa'yı tüm yönleriyle ülkemize taşımaya hedeflemesi*" (Haşim Nahit, 1925/1, s. 2) gibi "*talihsiz*" gayretlerin, Türkiye'ye daha büyük acılar yaşamak hatta "*kendi evlatlarının eliyle öldürülmek*" akibetini getirdiğine işaret eder. İttihat ve Terakki'nin ortaya attığı Meşrutiyetin de, Osmanlı toplumunun siyasal ve sosyal yapısını güçlendirme amacı güttüğü halde, aksine olarak,

Türk'ten gayri unsurların Osmanlı Devleti'nden ayrılma arzularını kamçılacağına ve bu arzuların gerçekleşebileceği uygun bir ortamı hazırladığına dikkati çeker (Haşim Nahit, 1914/1, s.322).

Haşim Nahit; bu sürecin ardından başlayan ve Avrupa'daki Saltanat topraklarının %83'üne karşılık gelen neredeyse bütün Rumeli'nin kaybedildiği Balkan Savaşlarını; "*Osmanlı Devleti'ndeki gafletin, siyasî hırsların, dış politikadaki olayları ve gelişmeleri yerinde ve doğru olarak değerlendirememenin sonuçlarının en acı şekilde Türkiye'nin yüzüne çarpılması*" (Haşim Nahit, 1914/2, s. 225-229) olarak niteler.

Haşim Nahit'e göre Balkan Savaşları, "*Yeryüzünün mezbahaya ve yeraltının nihayetsiz bir mezara döndüren*" bir felaketler manzumesidir. Zira "*Rusya ve Avusturya'nın İslavları ve Yunanlıları ayaklandırması*"yla (Erbil, 1945/1, s. 2) başlayan bu kanlı süreç, Mister Eskuet'in daha 1912'deyken dile getirdiği ifadeyle, İngiltere'nin Türkiye için sahneye koyduğu şu işgal projesinin bir parçası olmaktan başka bir şey değildi: "*Türkler Avrupa'dan tard olunacak, Suriye ve Hicaz zabt ve taksim edilecek. Irak, İngilizlerin idaresine geçerek Şarkî Anadolu parçalanacak ve nihayet nüfuzu Türklerle meskûn birkaç vilayete münhasır zayıf ve istinatsız bir Türkiye kalacak.*" (Haşim Nahit, 1914/3, s. 373-374).

Beş yüz bin Müslüman'ın katledildiği Bulgar istilasını, "*baş döndürücü bir hızla geçtiği yerlerde otları söküp dalları kıran, kütükleri deviren, taşı toprağı birbirine karıştıran bir kasırga*" şeklinde tarif eden Erbil; bu manzaraya ait felaketli tabloyu, bir genç kızın ağzından kaleme aldığı "*Hâcir*" adlı hikâyesinde şöyle naklediyor: "*Vahşilerin bıraktığı iz, sadece kemik yığını harabeler ve nevhelerdir. Bilirsin ya Necdet! Fırtına bizim düğün haftamızda kopmuştu. Yangınlar arasında, cenazeler üstünden saçından sürüklenen bir kadın kafilesine beni de kattılar: Top tüfek tarrakaları, silah şangırtılarıyla at kişnemelerinin ve acı acı haykırıışmaların toz ve duman içinde birbirine karıştığı ve her tarafta kızıl alevler yükselen cehennemî bir saatte, kapıları dipçik ve kılıç darbesiyle kırıp içeri saldıran vahşi tavırlı, katil bakışlı Bulgarlar; kadınları birer birer topluyorlar, sürü halinde meçhul bir mezara sürüp götürüyorlardı. ...*

Direğin başından bir ip sarkıtular. İpin bir ucunu çarşafı kadının saçına bağladılar, kadın bağırıyordu. Biz, sade boş gözlerimizle bakıyorduk. İpi çekince kadın, anadan doğma iptе sallandı. Sabah güneşinin şuleleri yeniden kılıç uçlarında parladı ve kızılaştı. Kadının göğüsleri, parmakları, kolları, vücudunun her parçası yere düşüyordu." (Haşim Nahit, 1914/4, s. 134-135).

Haşim Nahit; bir yandan yaşanan zulmü bu şekilde hikâyeleştirirken, diğer yandan *İkdam* muhabiri olarak Paris'e giderken uğradığı Edirne'nin manzarasını da, adeta Yunan zulmünün küçük bir fotoğrafını çektiği başka bir yazısıyla ortaya koyuyor: "*Edirne'de Türk askerlerini göreceğimi ümit ediyordum ama Karaağaç istasyonu Yunanlılarla doluymuş. Yağlıköy istasyonunda inip köylülerin arasına karıştım. Ne acı maceralar anlattılar, bilerseniz! Yunanlılar, canlı hayvanları sürü sürü Dedeağaç'a doğru sevk ettikleri gibi, yürüyemeyecek şeyleri de köylü arabalarına doldurup götürmüşler. Yakılan evler, ağıllar, samanlıklar... Bugün köylülerin elinde ne araba, ne canlı hayvan, ne koyun ne de tavuk; hiç ama hiçbir şey kalmamış!*" (Haşim Nahit, 1922/1, s.2).

Balkan felaketinin yaraları sarılamadan, insanlığın bağına, başka bir yangının ateşi düşer: Birinci Dünya Savaşı! Haşim Nahit; "*Türk millî vicdanının ateş bayramı*" dediği Dünyayı saran bu yangının baş aktörlerinin de, tıpkı Balkan Savaşlarının fitilini ateşleme rolündeki gibi, Osmanlı Saltanatı'nın iki kadim düşmanı olduğuna dikkat çekecektir: "*Tarih, insaniyeti ferdanın korkunç ihtimallerine sürükleyen 'Harb-i Umumi' müsebbiplerini asla unutmayacaktır. 1914 senesinin kızgın güneşleri altında yanan ve kavrulan toprağın çatlak dudaklarına nihayetsiz bir kan içiren bu harbin sebeplerini tarih aradığı zaman, huzurunda her milletten evvel İngiltere ile Fransa'yı bulacak ve tel'in edecektir!*" (Haşim Nahit, 1914/5, s. 249-250).

Önce Avrupa'yı saran bu büyük felaketin Osmanlı topraklarına sıçramasıyla Anadolu, baştanbaşa bir yangın yerine döner. Balkan Savaşlarının acıları hâlâ tazeliğini korurken, Osmanlı'nın her karış toprağı, aynı felaketlere maruz kalmıştır. Zulme karşı topyekûn seferberliğin yaşandığı bu günlerin hissiyatını hem yüreğinde duyan hem de değişik türdeki eserleriyle tüm insanlığa duyurmaya çalışan Haşim Nahit; hissiyatını, anasından aldığı bir mektup sonrası karışık duygular yaşayan Erbil'in yağız bir delikanlısının gözüyle hikâyeleştirecektir: "*-Yavrum Kazım, bak ne günlere kaldım, beni ne halde bıraktın!... Sevmeye kıyamadığım o güzel yüzün gözüm önünden hiç gitmiyor. Yavrum, bir kerecik olsun yüzünü görürsem, yüreğimin sızuları hep dinecek santıyorum. Kazım, Kazım... Dediklerin birer birer çıktı: Erzurum'a gitmek isterken söylediğin sözler, Allah'tan kalbine doğmuş. Ne dedim de seni bıraktım, şimdi beni kim koruyacak, söyle! Allah'a inancım var, seni bana veren odur; lakin işte*

bak, evimde ne sen, ne kardeşlerin ne baban hiç, hiçbir erkek kalmadı. Şimdi ne camiye, ne türbelere, ne de babanın mezarına gidebiliyorum. İsmet Hanım'ı kurtardınsa beni niçin kurtarmıyorsun! Erzurum'a gitmekte ne vardı? Eğer gitmeseydin belki böyle şeyler olmazdı. Yavrum, Kazım'ım, beni bu halde bırakma... Yoksa, yoksa...

Kazım, Türk âlemine verdiği gönlünün, ana baba yurdu için bu kadar sızlayıp kanadığını bu defakinden daha derin hiç sezmemişti. Kin ile muhabbetin içinde birbirine karıştığı ve her dakika taşıp köpüren varlığını çarpmak için yeryüzünde bir kaya, bir cehennem arıyor gibi gece yarılarında kadar dolaştı...

Ve gece uykuya dalınca şu rüyayı gördü: Duman ve alevler içinde, kılıçlarının ucundan kan damlayan bir kalabalığın önünde yürüyor, yeşilliklere ve genişliklere açılmış bir şehrin kapısında içeri giriyor. Yeşil bir bulut parçasına sarılmış, saçları ve yüzü nurdan bir kadın, parmağının ucuyla ona yol gösteriyordu..." (Haşim Nahit, 1922/2, s. 4-5).

Haşim Nahit; aynı Erzurum'un, 93 harbindeki "Kara Fatma"ların müdafaasıyla düşman çizmesi altında çiğnenmekten kurtarıldığını da, başka bir hikâyesiyle kayıt altına almaktadır: "1292 senesinin siyah bir gecesindeydi. Kara Fatma, elindeki ateş-feşan esasını rikkat ve itaate işaret eder gibi birkaç defa salladıktan sonra konuşmaya başladı:

-Ağalarım, oğullarım! Devlet, Moskoflarla harp edeli ben de Allah yoluna cihat ediyorum. Benim cihadım, askerlerimize su, yemek götürmek, onların yaralarını sarmaktı. Moskof süngüsü benim de sizin de ciğerlerimizi deldi. Moskof 'Aziziye'yi aldı. Bilirsiniz ki Aziziye, Erzurum'un kilididir. Düşmana karşı ıyalimizin (çoluk çocuğumuzun) namus kapısı, can damarımız 'Aziziye'dir. 'Aziziye' Moskofların elinde kalırsa Erzurum'u da alacaklar, yurdumuzu baştanbaşa yıkacaklar. Devlet ve millet mahvolacak! Oğullarım, ben bu yaşuma geldim; son dileğim, Hakk'a kavuşmaktır. Allah uğruna peygamber uğruna, devlet ve millet uğruna, erkekler gibi, sizin gibi olacağım. Siz de benimle beraber olmak istemez misiniz?" (Haşim Nahit, 1912, s. 4).

Osmanlı topraklarında bu acıların en yoğun biçimde yaşandığı cephe ise Çanakkale'dir. Nahit Erbil; Balkan Savaşlarıyla Osmanlının sonunun geldiği düşünenlere, Çanakkale'de Mehmet Çavuş'un ağzından, bir kere daha meydan okuyacaktır: "Korkak düşman! Yüreğimde ve kollarımda Allah'ın kudreti var, Allah'ın gazâbı var, Allah'ın intikâmı var. Yaşıyorum, yaşayacağım korkak düşman! Güllelerini uzaktan savur, korkak ve alçaksın! Ayağım altındaki yerler çökünceye kadar buradayım, burada kalacağım, seni bekliyorum. Yerlerle beraber yerin dibine çökmek istiyorum ve seni bekliyorum. Altı bin senedir Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da saltanatlar tesis eden, altı yüz senedir Sultan Osman'ın kan ve ateşle işlediği saltanat tacının namusu için cenkleşen büyük, kudretli bir neslin evladım! Kaçarsam kahpeyim, seni bekliyorum!" (Haşim Nahit, 1915/2, s.314-315).

Cephe gerisindeki Anadolu kadınının şefkatinin de Çanakkale'deki Mehmetçiğin kahramanlığına denk olduğunu vurgulayan Nahit Erbil; böylece kadını ve erkeğiyle, tarihî bir fedakârlığın yerine getirilmiş olduğunu belirtir: "Düşmanla İstanbul arasına kanlarından ve kemiklerinden adeta bir sed yapan Çanakkale Gazilerine, cephe gerisinde Anadolu kadınlarının gösterdiği şefkat ve hümet de had safhadadır. Hastanede millî vazifelerini sadakatle yapan hanımların -hayatın bütün zevklerini unutmuş ve ibadet eder gibi- ellerini yanık ve çıplak ciltlerin üstünde gezdirmesi, onlardaki ana ve kardeş şefkatinin en samimi tezahürleridir. Bu ana ve kardeş şefkatidir ki hanımlarımıza kaç aydır, hayatın bütün zevklerini unutturmuş ve ibadet eder gibi, onları sadakatle vazifelerine bağlamıştır." (Haşim Nahit, 1915/3, s.227-229).

Hatta aradan uzun yıllar geçmesine rağmen, şahit olduğu ibretlik bir tabloyla, bu acı dolu günlerin kolay kolay unutulamayacağına dikkati çekecektir: "Bir belediye doktoru, şunu anlatıyor: Birinci Dünya Savaşı İstanbul'unun Aksaray taraflarında, kaç gündür ocağı tütmemiş, ışığı yanmamış bir evi haber verdiler; bekçi ve polislerle beraber bu evin kapısını zorlayarak içeri girdik. Bir odanın içinde köşeye dayanmış baba, ötede koyun koyuna iki çocuk, karyolanın üstünde yatan anne; hepsi hepsi tifüsten ölmüştü. Anneyi muayene ederken bir de ne göreyim: Ölmüş annesinin memesini emen en küçük çocuk, hâlâ yaşıyor!" (Erbil, 1945/2, s. 2).

Birinci Dünya Savaşı boyunca, sadece Anadolu topraklarında değil, bir zamanlar Osmanlı şemsiyesi altında "gönül birliği" içinde olduğumuz Asya ve Afrika'da da "cihad" ilan edildiğini -hayalî bir sahnede de olsa- hatırlatan Erbil; bu birlikteliğinin kaynağını da "inanç birliği" olarak açıklar: "Şeyh Ekber Sünûsi hazretlerinin pek müstacel ve mühim davetine vâkıf oldukları dakikada hep icabet etmişlerdi. Şimdi bütün zaviyelerin müritleri, kabile rüesası Tunus, Cezayir, Fas başlıca şehirlerinden gelen elçiler yeşil bir vahada toplanmış, Şeyh Ekber'in kudümünü bekliyordu.Derin,

karişik sesler işitilen muhip bir cemaat birdenbire kariştı, yarıldı ve muazzam bir daire teşkil etti. Halkın ihtiramlı sükûtu içinde şeyh Ekber, vakar ve heybeti ile yûriyordu. Hayattar vûcutların çizdiği dairenin tam ortasında tevakkuf etti ve şöyle seslendi:

-Ey asil Araplar, ey müslimîn! Necat saati bizim için hulûl etti. Melun Fransızlar, alçak ve melun İngilizlerin tasallutundan artık kurtuluyoruz. Bu melunlar, yeşil vahalarınızın otlarını çiğnediler, kuruttular. Kuyularınızın tatlı ve serin sularına zehir kattular. Kaç asırdır, bu habislerin zulmü altında inliyorsunuz. Kaç asırdır bu uğursuz gâvurların yüzünden Muhammed ümmeti kırılıyor. Toprağınızın bereketi gitti. Hayvanatınızın dölü, sütü azaldı. Maişetiniz cehennem azabına münkalib oldu. O, bu zulümlere bir gün nihayet verecekti. Lakin müminler, dini Allahtan tebait etmenin cezasını bir müddet çekmeliydiler. Bu cezayı hep çektik, ibret aldık. şimdi de Cenab-ı hak bize zulümlerden kurtulmak çaresini ilham ediyor.

-Ey müminler, biliniz ki halife-yi İslam sultan Mehmed-i Hamis hazretleri Fransızlara da İngilizlere de Moskoflara da Cihad-ı mukaddes ilan etti! Afrika'da bir tek Müslüman kalıncaya kadar Cihad edeceğiz. Cenab-ı hak bizimle beraberdir. Frenkler, "İstilâ-yı Cihan Ordusu" nun hakikate münkalib olduğunu görsünler."(Haşim Nahit, 1914/6, s.21-23).

Millî Mücadele Yılları

Osmanlıyı şanlı günlerine tekrar kavuşturmak için girilen Birinci Dünya Savaşı 1918 Kasım ayında bittiğinde, geriye bir "Türk ulusu" kimliği kaldığı bile şüpheliydi. Yapılacak iř, Batı sömürgeciliğinin iştahını kabartan Osmanlı enkazından Türk olan kısmı kurtarmak ve ortaya millî bir devlet koymaktı. Nahit Erbil'in, "savaş sonrası Anadolu üstüne çökmüş felaket bulutlarını dağıtarak tüm dünyanın gözlerini kamaştıran millî ihtilal güneşinin doğuşu" (Haşim Nahit, 1922/3, s.4) olarak tarif ettiği bu hedefin tesisi için, milletçe bir seferberliğe ihtiyaç vardı. Bu sebeple, Anadolu'ya geçerek, Mustafa Kemal önderliğindeki Kurtuluş mücadelesine katılmak gerekliydi. Yazara göre, Anadolu'da kurulan Millî Müdafaa Teşkilatı; bu dönemdeki birçok sıkıntıyla uğraşmakla birlikte, üç temel gayeyi gerçekteştirmek için de çalışmaktaydı: *Maneviyatı takviye etmek, maişet ihtiyaçlarını hazırlamak, kimsesizlerin imdadına koşmak!*(Haşim Nahit, 1922/4,s.3).

Türk milletinin, Çanakkale'de olduğu gibi, Mütareke yıllarında da dünyanın takdirini kazanmış kahramanlar çıkaracağınainanan Erbil; "subay, öğretmen, öğrenci, avukat, tüccar, doktor, çiftçi, din adamı..." kısaca eli silah tutacak kim varsa Anadolu'da Müdafaa-yı Hukuk komiteleri altında birleşilmesi ve vatan toprağına sahip çıkılması zaruretine işaret eder. Zira milletin kurtuluş yerinin adresi, tarih boyunca olduğu gibi, şimdi de değişmemiştir: "Müdafaa'nın ilk kahramanları, ruhların ta derinliklerinden gelen ilk ızdırabı, Fatih'in ve büyük Selim'in mübarek kemiklerini örten topraklarda sezdiiler. Anadolu'nun çelik kalbi, hissiyatının ilk darabanını -bir şimşek silahı halinde- bu topraklarda bekleyen beyinlerden aldı. Lakin İstanbul kim, Anadolu kimdir? Bunların her ikisi de baştanbaşa gerilmış ve mesafe dedikleri buuda çekil vermiş bir tek telden başka bir şey midir? Ve çoğu kimseler -yine İstanbul'da- bir küçük erkân-ı harb zabitanın ağzıyla "Anadolu, Anadolu!" dedirten Mustafa Kemal'in sözlerini çok sonra idrak edeceklerdir." (Haşim Nahit, 1921/1, s.4).

Bu gelişmeler karşısında daha fazla sessiz kalamayan İtilaf devletleri; Anadolu'daki faaliyetlere tepki olarak, 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal eder ve Meclis-i Mebusan'ı dağıtır. Haşim Nahit; İstanbul'un üstüne kara bir bulut gibi çöken o felaketli günlere ait bir tabloyu şöyle aktarır: "Mondros mütareke şartlılarıyla İstanbul'a girmiş olan İtilaf devletleri; ne bu muahedeyi, ne de milletlerarası hukuk kaidelerini tanumadan bize türlü türlü haksızlıklar yapıyorlardı. O gün İstanbul'a inerken, zırhluların ağzı İstanbul'a çevrilmiş büyük toplarının sağa sola döndüğünü yine seyretmiştim. Bu top oyunu, sessizce bir tehdit işareti idi; lâkin bu psikoloji oyununun tamamıyla aksi bir tesir yaptığından habersiz idiler: Bunu her gün gördükçe, hürriyet ve mücadele duygusunun içimizde bir at gibi şahlandığını bilmiyorlardı. Yine o gün köprüden geçerken, asla unutamayacağım, Dünyanın en acıklı bir manzarasıyla yüz yüze geldim: Bir yük arabasının üstünde, hayvanlarının dizginini ayakta güden, çocuk denecek kadar genç bir arabacı, arabasının tekerleklerini şakırdatarak köprüden geçiyor... Köprü üstünde seyir ve seferi tanzim eden yabancı askerinin tam yanına yaklaşınca, asker, siyah ve uzun kırbacını arabacının suratına indirdi. Delikanlının alnundan fışkıran al kanlar yüzüne gözüne ve elbisesinin üstüne aka aka -hiç bir şey olmamış gibi- yine arabasını güdüyor, gördüm. Ne vuran, ne de vurulan bir söz söylemediler. Artık, düşmanların işgal ettikleri İstanbul'da hiçbir şey yapılamayacağı için, Anadolu'da bir mücadele teşkilâtı yapmak gerekecektir" (Erbil, 1942, s.173-176).

“Türk milletinin içindeki ilahi ümit ışığı”nın hiçbir zaman söndürülemeyeceğine inanan Erbil; bu inancını, işgal altındaki İstanbul’da karşılaştığı Fransız askerinin istihzalı sözlerine rağmen, o düşman subayının suratına bir tokat gibi çarpar: “Şüphe yok ki biz, en mukaddes akidelerimizden hayatımızın en hurda teferruatına kadar her şeyin değişmesiyle bitecek bir ‘inkılâp’ içerisindeyiz. Hiçkırıklarla gözyaşları ve kan selleri buna mukadderdir. ‘Milliyet’ sevgisi bu fedakârlığa bizi katlandırır. Milliyet ki kendini bilmek ve kendini sevmek şuur ve akidesidir. Ve şahsî şuur yoluyla Allah’ı daha yakından ve daha derinden sezmek ve sevmek hissi, fani hayat ve emeli insana unutturur.

Dün ‘İnönü’nde bugün ‘Sakarya’da kılıç sallayan kolları işte bu Allah’ı sezmek ve sevmek imanı tahrik ediyor. Onlar biliyorlar ki düşmanın kastı, milliyeti yani ‘benlik şuurunu’ öldürmektir. Erkek kız insanın benliği ile Allah’ı arasına cebren girmek isteyenlere karşı ne yapılırsa, Anadolu da Yunanlılara onu yapıyor.” (Haşim Nahit, 1921/2, s.4).

Nahit Erbil; Batılıların 10 Ağustos 1920’de İstanbul hükümetine Sevres Antlaşmasını imzalatmasının da Ankara hükümetini durduramadığını belirtir. Zira Anadolu’nun Millî mücadeleye girişmesinin sebebi; Avrupa ve Amerikalıların sandığı gibi, mantık ya da menfaat yaklaşımları değil, şanlı tarihinden gelen mücadele duygusunun gereğidir. Hatta İzmir köylüsü; bütün olumsuzluklara rağmen, Türkün mayasındaki “istiklâl” fikrinin verdiği güçle, Erzurum ve Sivas Kongrelerinden önce teşkilatlanmıştır bile: “Kanında ve canında büyük bir tarihin izlerini taşıyan bir neslin mücadeleye atılması duygusu, onun şuurundan gelir ve bu duygu, harici ve şiddetli tesirler altında, bir pınarın taşması gibi taşabilir çünkü yaşamak için mücadele etmek duygusu hayvanda bile var. Bu duygu ile hareket eden insan, ilmî nazariyelere değil, tabiat kanunlarına tâbidir ve olmaya razı olmayı hiçbir tabiat kanunu insana emretmez. Anadolu’nun Millî Mücadele’ye atılması, bir mantık ve hesap neticesi olmaktan ziyade, kendiliğinden(spontane) olmuş bir şeydir. Bunu ispat eden en birinci delil, İzmir köylülerinin mücadeleye atılışı; memleketi kurtarmaya çalışan İstanbul’daki Millî Kongre’den, Erzurum, Sivas Kongrelerinden ve bütün teşkilâtta daha evveldir.” (Erbil, 1940/1, s.6).

Anadolu’nun zulme karşı kılıç çekmesinin alelade bir muharebe anlamına gelmediğinin farkında olan Erbil; bunu yaptıran yegâne gücün, Türkün mayasındaki “istiklal fikri” olduğunu özellikle vurgulamaktadır: “Medeniyeti idrak eden Osmanlı Türkler, millî haklarını ve istiklalini korumak için kılıcını çekmiş, kan döküyor. Millî hakların nelerden ibaret olduğu düşünülürse, Türkün Avrupa’da gördüğü muamele tarzına karşı er geç silahını çekeceği belliydi. Anadolu harbini yaptıran asıl kuvvet, istiklal fikridir. İşte bu fikrin bütün millet efradında şuuri bir hale gelmesi için, yeni nesli o suretli talim ve terbiye etmek lazımdır.” (Haşim Nahit, 1922/4, s.4).

Erbil; Falih Rıfki’nin “Paralı parasından, akıllı aklından, cesur cesaretinden, dâhi dehasından, kadın kalbinden ve çocuk masumiyetinden en yüksek fedakârlığı yapmalıdır” sözünü hatırlatarak, devrin sanatkârının da milletinin müşterek hissiyatına tercüman olması gerektiğini vurgular: “Sen çıplak olduğun zaman elbiseyi, aç olduğun saatte mideyi en çok ve hatta münhasıran düşündüğün gibi, gün olur ki o müstağrak ruhun da ihtiyaçlarını, azılı ruhlara terk eder. Bugün ki bu memleketin istiklali, varlığı tehlike içindedir. Bu tehlikeyi men edecek her fikir, ötekilerden üstündür.

Bugün ki beşeriyeti baştanbaşa heyecan ve ihtiras ateşleri sarmıştır. İşte bugün her ferdi akıl ve basirete davet edecek, her ferdi hissiyattan uzaklaştırarak akıl ve zekâ ile idare edecek gündür. İyi bir şiirin varsa sakla, iyi bir fikrin varsa durma; vatandaşların arasında ilan eyle! Vatanî, millî şiirlerini reddeden olmaz, şu şartla ki sükûnete muhtaç olan dakikayı cinnete kalb etmesin!” (Haşim Nahit, 1914/7, s.340-342).

“Hayat-ı millîyemizle bir uhuvvet ve meşakkat-i kalbiyemiz olduğunu hissedemezsek, millî duygularımızın en rakîk ve girizân an’anâtını zabt ve ihtiva etmek itibarıyla bir bediâ-yı sanat olacak yazularımıza bir saffet-i millîye verebilmekten kat’-ı ümid etmeliyiz.” diyen yazarımız; bu dönemde, yeni “ruh ve lisan” ihtiyacını anlamayanlara karşı da ağır ithamlarda bulunulacaktır: “Lâkin yeni bir ruh ve yeni bir lisanın ihtiyacını anlamayan, inkâr eden, ye’s ve hiddete mağlup olan ve nihayet alıklaşanların adedi, alkışlayanlardan daha çok oldu. İlk safta kimler vardı, bilir misin? O vahşilere âdî boncukları pek yüksek kıymetle satan serseri ve kurnaz tacirler gibi, yabancı beldelerin yabancı fikirlerini tercüme etmekle iştihar edenler; ikinci safta, yan yana dizdikleri parlak, kurltolu kelimelere de bir meçhul ve gam ettirmek sihribazlığına aşına terkipçiler ve nihayet taklitçiler ve...” (Haşim Nahit, 1914/8, s.99-101).

Devrin sanat ortamına yönelik eleştiri ve tekliflerini bu değerlendirmelerle ortaya koyan Nahit Erbil; kendisi de, Türkiye’ye geldiği dönemin “güzel yazı” ve “şiirler” yazmak iştiyakına kapılarak, hissiyatını dizelere dökmeye çalışır. Önceleri “Divan Edebiyatı” ve “Edebiyat-ı Cedide” mahsullerinin

tesiriyle, kişisel duygulanımlarını ifadeye çalışan şairimiz; devrin soysal ve siyasî değişimlerinin tazyikiyle, şiirlerinde, “*bireysel duyuştan toplumsal kaygılanmalara*” doğru genişleyen bir muhteva derinliğine ulaşır. Böylece Haşim Nahit; devrinin tanığı mısralarıyla, toplumun hissiyatını da sıcağı sıcağına paylaşmaya çalışır

“*Mütarekenin kâbus gibi çöktüğü yıllar*” ile ilgili izlenim ve duygularını birçok dizesine aktarmaya çalışan Erbil; bu dizelerinde, vatanın kaderiyle kendi kaderinin denk olduğuna dikkati çeker:

“*Esir düştük bir günde ah sen de ben de
Sen zincire bağlandın ben de kemende*

.....

İkimizin de derdi bak işte birdir

Bizi boğmak isteyen aynı zincirdir!” (Erbil, 1940/2, s.18)

Bu hengâmeden çıkmanın yolunun da, ancak güçlü bir irade olacağının altını çizmiştir:

“*Sana ermek henüz bir ümit iken*

Saçımın her teli oldu bir diken;

Ey benliğim; artık bu sırra inan:

İradeyle gelir insanlara can!” (Haşim Nahit, 1920/2, s. 8)

Memleketin bu hazin halinin verdiği hezeyanla, benliğindeki “*millî gurur*”unu haykıracak ve bu korkunç manzaraya karşı tekrar tekrar bilenecektir:

“*Ufuklar, bulutlar, sanki parça parça tunç,*

Ortalık benden karanlık, benden de korkunç;

Güneş benziyor, damlayan kan çanağına,

Ey kan, dökül yüreğimin siyah dağına!

Gönlüm, gözüm, dudaklarım kan istiyor, kan;

Eski benliğim mi içimde şahlanıp kalkan?

Ey başımdaki fırtına, dinlen, dur, çekil;

Şimdi gördüğüm yeryüzü, eski yer değil!” (Erbil, 1940/2, s.16)

Mütarekenin kâbus gibi çöktüğü yıllara ait terennümün en yoğun şekilde görüldüğü eser ise, “*Deliren Esir*”dir. Bu manzum piyeste, öncelikle, vatanın içinde bulunduğu felaketli durum dile getirilir:

“*Sabrettiğim, lâkin yetişir, yeter,*

Türk illeri oldu mahşerden beter!

.....

Talihsiz başımdan eksilmiş hilâl,

Mabetleri sarmış acı bir melal.”

Yıkılmak isteniyor bu memleketle bu din:

Katliama öğ dendi, yangınlara şehrayin;

Şefkate susamışken, içimizi sardı kin;

Ezelden hür doğmuşuz, esir olmak bize şin, (Haşim Nahit, 1920/1, s.13-17)

Vatanı için doğranan gençlerden mürekkep ordunun hali, yüreklerdeki yangını daha da artırmaktadır:

“*Her gün, sarılmakta bin genç kefene*

Saçlarını yolar, binlercesi anne.

.....

Ak saçlı anneler, şirin tazeler,

Hançerle doğranmış al cenazeler,

Yerden fışkırıyor bütün havaya.

.....

Semadan yağıyor bir kan dolusu,

Alevden rüzgârın uluyor sesi,

Kanlarda yüzüyor şişkin cesetler,

Göklere çarpıyor kemikten setler.” (Haşim Nahit, 1920/1, s.20)

Bu korkunç manzara karşısında bir yandan vatanın elden gidecek olmasının hüsrânını yaşarken, öbür yandan da yorgun düşen bedeniyle dua edecektir:

“*Baktıkça, ey vatan, senin al bayrağına:*

Ağlayan gözlerim döner kan çanağına.
Dünya haram olsun bana, çünkü sensizim,
Ağla, gözüm ağla, çünkü ben vatansızım.
Lâkin ölme, ey tarihin kanlı gölgesi,
Bil ki sensin, hailenin en mukaddesi!

.....
Allah'ım, bırakma beni vatansız!

.....
Ey Allah'ım, artık yeter bu zulüm!" (Haşim Nahit, 1920/1, s.2-4)

Manzume, "bu felaketin ancak millî bir irade (kızıl elma) etrafında toplanmakla bertaraf edileceği" düşüncesiyle nihayete erdirilir:

"Denizin bitmez suyu,
Türkün tükenmez soyu,
Deniz bitse. . . Türk olur:
Kan, ateşten bir yağmur.
Haydi, Kızıl Elmaya,
Haydi, Kızıl Elmaya!" (Haşim Nahit, 1920/1, s.22)

Bu felaketler karşısında kıvranan şairimizin ruhundaki acıları, daha sonra, Sakarya Muharebesinin zaferiyle gelen mutluluk bile teskin edemeyecektir:

"Dokunma gönlüme gönlüm kırıktır
Benim gülmem bile bir hıçkırıktır!" (Haşim Nahit, 1921/3, s.5)

Gerek yaşanan bu süreçte, gerekse Cumhuriyet Türkiyesinin teşekkülünde en önemli rolü oynayanların başında Mustafa Kemal'in geldiğini her fırsatta dile getiren Haşim Nahit; bu inancını, daha Mütareke sırasında İstanbul'da Millî Kongre Cemiyetinin açılışında karşılaştıkları Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Miralay Husrev'e açıkça ifade eder:

"Mustafa Kemal'e söyle, kılınıcı çektiği gün bütün Türk milliyetçileri onun emrindedirler!" (Erbil, 1942, s.175)

Mustafa Kemal'den de "-Ben de zat-ı âlinizin fikrindeyim, Allah müşterek eserimizde bizi muvaffak'un-bilhayr eylesin." cevabını alan Erbil; Ziya Gökalp başta olmak üzere, birçok Türkçü aydınının, "Bütün ümidin, Mustafa Kemal Paşa'da olduğu"na inancını belirtir (Erbil, 1954, s.49).

Millî Mücadelenin Son Dönemi

Türk milletinin kurtuluş mücadelesi bir yandan cephelerde sürerken; diğer yandan da Avrupa'daki diplomatik girişimler hız kazanır. Bu süreçte, Sorbon'daki "sosyoloji" eğitimini tamamlamak için Paris'te bulunan Haşim Nahit; aynı zamanda *İkdam'ın Paris muhabiri* olarak, bu yoğunluğu günü gününe izler. Batılı devletler, Ankara'nın mücadelesini kırmak için, özellikle "Yunanlılar" kozunu kullanmaktadır. Yunanlılar; İzmir'de kalamayacaklarını anlayınca, "Trakya ve İstanbul civarına kırk bin asker yerleştireceğiz." blöfüne başvurmuştur (Haşim Nahit, 1922/5, s.1).

Savaşın tüm şiddetiyle sürdüğü günlerde İngiltere ve İtalya'yı müzakerelere razı etmeyi Ankara'nın ilk bürokratik başarısı (Haşim Nahit, 1922/6, s.2) sayan Erbil; bu görüşmelerde, Fransa'nın Türkiye'ye yakın durmasını da, Fransa'nın Müslüman sömürgelerine şirin gözükme gayreti olarak görür (Haşim Nahit, 1922/7, s.1). Nahit Erbil; Mustafa Kemal'in konferans için "İzmit" teklifine, özellikle İngiltere'nin karşı çıktığını (Haşim Nahit, 1922/8, s.1) belirtir. 23 Şubat-12 Mart 1921 arasındaki Londra konferansı için İstanbul'un yanında Ankara hükümetinin çağrılmasını ise, kurulacak yeni devletin Batılı güçlerce tanımlanabileceğinin göstergesi sayar.

Nihayet, savaş acılarının bittiği an... Paris'teki Toyluere bahçesinde gezindiği bir akşam, gazetelerin "Türkler, İzmir kapısında!" (Haşim Nahit, 1926, s.1-2) haykırışını işiten Erbil; bir avuç Türk'le, çekilen acıları unutturacak kadar büyük bir coşku yaşar: "Anadolu elçiliğine gitmek için Victor Hugo caddesinde ilerlerken, ötede yeşil ağaçların arasında bir kırmızı bayrak görüldü: Yabancı bir memlekette ve göze görünen bütün şeyler arasında ayrı ve kutsal bir sembol olan bu bayrak, bütün gençlerin gözlerini ve gönüllerini birden uyandırdı. O kadar ki alkışlamak ve bağırarak isteyenler oldu. Sonra tarihin yönünü değiştiren işler görmüştük. Yine sessiz duran ve hatta yaptıklarının büyüklüğünden de habersiz olan asil Türk ruhunun gizemli gücü herkesin ellerini tuttu ve dudaklarını kısıtı." (Haşim Nahit, 1922/9, s.2).

Haşim Nahit; kazanılan zaferi, Mustafa Kemal'in şahsında tezahür eden Türk milletinin azim ve kararlılığının bir sonucu olarak görür: "Düşman Ankara'yı da Sivas'ı da alsa yine mücadeleden

vazgeçmem, düşmanın giremeyeceği bir yerde tutunur ve burası bir dağ başı olsa yine mücadele devam ederim; çünkü bir gün düşmana karşı başarılı olacağımdan eminim. Çünkü bu millet, hayat ve istiklâlini mutlaka kurtaracaktır!” (Haşim Nahit, 1922/10, s.3).

Aslında Mustafa Kemal’in Millî mücadeledeki askerî dehasının İzmir’den Selanik’e gidecek kararlılıkta olduğunu vurgulayan yazar; bu düşüncenin gerçekleşmemesini de şöyle açıklar: “Atatürk, muharebeyi kazanmış bir askerî dehaydı, fakat etrafındaki siyaset adamlarının dünyadan habersizliği, onun muzaffer ordusuyla Selanik’e yürütmesine engel olmuştur.” (Erbil, 1954, s.47).

Sonuç

Görüldüğü gibi Haşim Nahit; Millî Mücadelenin öncesinde ve o felaketli yıllarda, gerek yazılarıyla gerekse Türk Ocağındaki faaliyetleriyle, bu süreçte aktif rol oynamıştır. Hatta bu sancılı dönemin nihai meyvesini, “yepyeni bir yönetim sistemi olan cumhuriyet idaresi” şeklinde izah eden Erbil; kazanılan bu askerî zaferin de, yine Mustafa Kemal’in rehberliğinde, ancak içtimaî inkılâpla taçlandırılarak kalıcı hale gelebileceğini özellikle vurgular: “Türk milletinin hürriyet, istiklal, huzur ve refah ile yaşayabilmesi için kuvvetli olması lazımdır. Ve fihakika asrî ve medenî milletler arasında bu mana ile en iyi yaşayabilenler, en çok kuvvetli olanlardır. Binaenaleyh Gazi Paşa hazretlerinin, Türk milletinin gayesini rüyet ve nisbiyet hususunda, Türk milletini asrî ve medenî milletler seviyesine yükselteceği aşikârdır.” (Haşim Nahit, 1925/2, s. 2).

Kısacası; eskinin paslarını silen ve inkılâpların sevdalısı Türk ülkücülerine rehberlik eden Mustafa Kemal’in öncülüğünde Millî Mücadele kazanıldığı gibi, şuurlu bir politika ve içtimaî gelişmelerle, kazanılan bu zaferin sağlamlığı ve kalıcılığı güçlendirilmelidir. Aksi halde, düşmanın sinsi planları, bu millete aynı felaketleri yaşatma gayesinden asla vazgeçmeyecektir. Nitekim Haşim Nahit; bu şuurun korunması hususunda, Türk Ocağının ikinci kurultayı mümessilleriyle Atatürk’ü ziyarete gittiğinde Atatürk’ün hatırlattığı “İtalya’nın Türkiye için tehlikeli politikalar sergilediği” tespitinin haklılığını, yaşadığı bir olayın da teyid ettiğine dikkati çekecektir: “İtalya’nın o zamanlar Antalya vilâyetimize göz dikmiş olduğunu Atatürk’ün sözleri açıkça bize telkin ediyordu. Aradan yirmi beş yıl geçince, İtalya’ya ticaret için bir kaç defa seyahat etmiş bir Türk taciri, bize o korkunç hakikatin delillerini vermiştir.

Pek anlayışlı olan bu Türk taciri, alışveriş ettiği İtalyan tacirleriyle teklifsiz oturuyor. Her şeyden serbestçe bahsettikleri sırada bir İtalyan mühendisi tarafından Türk tacirinin önüne bir harita seriliyor. Bu haritada tayin edilen zeytinyağı tasfiyehanelerinin yerlerini bizim Türk’e gösteriyorlar. Hakikat şudur ki, İtalyan hükümeti, Antalya’yı askerî kuvvetle işgal etmezden önce, bazı İtalyan mühendisleri ve zeytinyağı tacirleri, Antalya’da kuracakları tasfiyehanelerin projesini çiziyorlar!” (Erbil, 1952, s. 2-3).

Sonuç olarak, yaşadığı devrin olaylarına kayıtsız kalmayan ve çalışmalarıyla devrinin olaylarını hem günündeki hem de geleceğe dönük tepkileriyle kritiğe tabi tutan Haşim Nahit; Türk kültür tarihindeki kendine ait boşluğu doldurmaya çalışan entelektüel bir aydınımızdır. II. Meşrutiyet sonrasının en bereketli ve dikkate değer, en farklı fikirlere sahip ve her iklimde kanaatlerinin kararlı müdafii bir münevveri olan Erbil; sadece Millî Mücadele dönemiyle ilgili değil, tanıdığı olduğu veya üzerinde çalıştığı her hadiseye ait tespitlerini korkusuzca söylemekten çekinmemiştir. Bütün ömrü boyunca ilme ve tefekküre talip olmuş Nahit Erbil; hayatının bazı dönemlerinde bu üslubu dolayısıyla mağduriyetler yaşasa da, birilerinin baskılarına boyun eğecek rüşvet-i kelâm cinsinden hiçbir fikir beyanında bulunmamıştır. Erbil; “şiir, oyun, hikâye, deneme, içtimaiyat, iktisat, felsefe, teknik, kalkınma, lisan” hakkında, 35 farklı gazete ve mecmuada 550 civarına yazı ve 13 kitap neşretmiştir. 30 Mart 1962’de Ankara’da ukbâya göçtüğünde ismini yaşatacak eserler ve düşünceler bırakan Haşim Nahit Erbil; Türk âleminin yirminci asırdaki kalemlî kahramanlarından biridir. Mekânı Cennet olsun.

Kaynakça

- Erbil, Haşim Nahit (1940/1). Millî Mücadele. *Yeni Adam*, N: 300, s.6.
- Erbil, Haşim Nahit (1940/2). Vatanla Ben, Kara Gün Yazıları (derleme). Ankara: Titaş B.evi.
- Erbil, Haşim Nahit (1942). Ziya Gökalp'ın Ölümünün 18. Yıldönümü. *Türk Yurdu*, C. 26 S:5-6, s.173-176.
- Erbil, Haşim Nahit (1945/1). Üç Büyükler Uyuşabilirler mi. *Vakit*, S: 9975, s. 2.
- Erbil, Haşim Nahit (1945/2). Sosyal Tetkikler: Ankara Cinayetinin Sosyal Psikoloji Cephesi. *Vakit*, S: 10005, s. 2.
- Erbil, Haşim Nahit (1952). Ortadoğu'nun Ehemmiyeti. *Her Gün*, N: 1635, s. 2-3.
- Erbil, Haşim Nahit (1954). 7000 Senelik Sümer Medeniyetinde Kıbrıs. İstanbul: M. Sıralar Matbaası.
- Ergin, V. (2013). *Haşim Nahit Erbil, Hayatı-Sanatı-Fikirleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Haşim Nahit (1912). Kahraman Hatun. *Tasvir-i Efkâr*, N: 678, s. 4.
- Haşim Nahit (1914/1). Türkiye'de İstiklâl-i Millî ve Cavit Beyin Eski Sözleri. *Servet-i Fünun*, S: 1217, s. 321-323.
- Haşim Nahit (1914/2). Harbin Netaici (Neticeleri). *Servet-i Fünun*, S: 1211, s. 225-229.
- Haşim Nahit (1914/3). 1912'deki İngiltere. *Servet-i Fünun*, S: 1214, s. 373-374.
- Haşim Nahit (1914/4). Millî Hikâye: Hâcir. *Servet-i Fünun*, S:1205, s. 134-135.
- Haşim Nahit (1914/5). Tarih Huzurunda Fransa ve İngiltere. *Servet-i Fünun*, S: 1212, s. 249-250.
- Haşim Nahit (1914/6). Asya ve Afrika'da Cihat. *Servet-i Fünun*, S: 1224, s. 21-23.
- Haşim Nahit (1914/7). Musahabe: İçtimaiyat mı Edebiyat mı. *Servet-i Fünun*, S: 1218, s. 340-342.
- Haşim Nahit (1914/8). Musahabe-i Edebiye. *Servet-i Fünun*, S: 1203, s. 99-101.
- Haşim Nahit (1915/1). Türkiye İçin Necat ve İtilâ Yolları. İstanbul: Şems Matbaası.
- Haşim Nahit (1915/2). Sultan Osman Reşadiye'nin intikamı: Mehmet Çavuş. *Servet-i Fünun*, S: 1242, s.314-315.
- Haşim Nahit (1915/3). Hilal-i Ahmer'in Galatasaray Sultanisi Hastanesinde: Yaralılar ve Hanımlarımız. *Servet-i Fünun*, S: 1263, s.227-229.
- Haşim Nahit (1920/1). Deliren Esir (Manzum piyes). İstanbul.
- Haşim Nahit (1920/2). Mukaddes İhtiras. *Ümit*, N:10, 23 Eylül 1336, s. 8.
- Haşim Nahit (1921/1). Mukaddes Müdafaa. *İkdam*, N: 8825, s.4.
- Haşim Nahit (1921/2). Ümit Bize Nereden Geliyor. *İkdam*, N: 8821, s.4.
- Haşim Nahit (1921/3). Akşam. *Yarın*, S: 6, s.5.
- Haşim Nahit (1922/1). Edirne'den Geçerken Neler Gördüm. *İkdam*, N: 9214, s.2.
- Haşim Nahit (1922/2). Kâzım'ın Rüyası (Yakup Kadri Beye ithaf). *İkdam*, N: 8929, s. 4-5.
- Haşim Nahit (1922/3). Türk Birliği. *İkdam*, N: 8958, s. 4.
- Haşim Nahit (1922/4). Harbin Umdeleri. *İkdam*, N:8984, s.3.
- Haşim Nahit (1922/5). Paris Mektupları: Paris'te İstanbul Meselesi. *İkdam*, N:9119, s. 1.
- Haşim Nahit (1922/6). Paris Mektupları: Konferans Arifesindeyiz. *İkdam*, N: 9102, s. 2.
- Haşim Nahit (1922/7). Fransa'daki Türkiye Dostluğunun Sebebi. *İkdam*, N: 9088, s. 1.
- Haşim Nahit (1922/8). Venedik Konferansı Hakkında Ferid Beyin Beyanâtı. *İkdam*, N: 9139, s.1.
- Haşim Nahit (1922/9). Paris Mektupları: Paris'te İlâhi Zaferin Tesidi (Kullanması). *İkdam*, N: 9160, 18 Eylül 1338 (1922), s. 2.
- Haşim Nahit (1922/10). Paris Mektupları: Paris Camiinin Mihrabı Kurulurken. *İkdam*, N: 9198, 26 Ekim 1338 (1922), s. 3.
- Haşim Nahit (1925/1). Türk'ün Avrupalılaşması ve Türkçülük-1. *Hâkimiyet-i Milliye*, N: 1412.
- Haşim Nahit (1925/2). Kuvvet ve Kanun İstihsali. *Hâkimiyet-i Milliye*, N: 1464, s. 2.
- Haşim Nahit (1926). 30 Ağustos. *Türk Hava Mecmuası*, S: 8, s.1-2.
- Uğraş, N. (2008). *Osmanlı Basınında (İkdam, Sabah, Tanin, Tercüman-ı Hakikat) Balkan Savaşları Sırasında Osmanlı Devleti'nde Yaşanan Siyasal Gelişmeler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.